

KRZYSZTOF GOGACZ

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku

riwiera2@wp.pl

ORCID: 0000-0002-3022-3294

INSTYTUCJONALNY WYMIAR KURATELI SĄDOWEJ W KSZTAŁTOWANIU POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/SPLP.2019.011>

Streszczenie

Społeczny potencjał bezpieczeństwa, to wypadkowa wielu uwarunkowań i czynników, do których w pierwszej kolejności należy zaliczyć: strukturę społeczną i demograficzną, nierówności, konflikty społeczne, aktywność społeczeństwa obywatelskiego, w tym wszelkiego rodzaju działalność instytucjonalną i pozainstytucjonalną państwa. A zatem kształtowanie poczucia odpowiedzialności za bezpieczeństwo społeczne leży w jego interesie i dotyczy wszystkich obywateli. Z kultury społeczeństwa wyrasta kapitał w postaci wartości i norm współżycia społecznego. Świadomość społeczna połączona z aktywnością, kompetencjami i wysokimi kwalifikacjami człowieka jest nieodzownym elementem warunkującym rozwój społeczeństwa obywatelskiego, dla którego kwestie bezpieczeństwa stanowią fundament egzystencjalny. Zależny jest od wielowymiarowej współpracy podmiotów publicznych, a także od samodzielności myślenia i uczciwości samych obywateli. Ocena norm postępowania współczesnego społeczeństwa bywa niezwykle trudna i złożona. W dobie relatywizmu moralnego i upadku wartości potrzeby bezpieczeństwa społecznego nabierają szczególnego znaczenia. W tej niezwykle skomplikowanej rzeczywistości ochrona jednostki, a szczególnie rodziny, przed wszelkiego rodzaju patologiami społecznymi powinna być fundamentalnym zadaniem państwa i jego instytucji. Bez wątpienia, jedną z nich jest kuratela sądowa, dla której tego typu cele w procesie resocjalizacji nieletnich są najważniejsze. Instytucja, której główne zadania opierają się na działalności wspomagającej, wychowującej i kontrolującej sprawców czynów zabronionych i ich rodziny.

Słowa kluczowe: *bezpieczeństwo publiczne; normy i wartości moralne; kura-tela sądowa; relatywizm moralny; readaptacja społeczna; zagrożenia; podmioty państwowe*

Institutional Dimension of Judicial Guardianship in Public Safety Promotion

Summary

The public safety potential depends on many conditions and factors, most importantly on the social and demographic structure, inequalities, social conflicts, civic society activity and all kinds of institutional and non-institutional state initiatives. Therefore, shaping a sense of responsibility for the public security is in the best social interest and it applies to all citizens. The social capital grows from the social culture in the form of values and norms of coexistence. Social awareness combined with activity, competence and high human qualifications is an indispensable element conditioning the development of a civil society. It depends on the multidimensional cooperation of the public entities, as well as the independence of thinking and the integrity of the citizens themselves. However, the evaluation of the norms of conduct of modern society can be extremely difficult and complex. In the era of moral relativism and the value crisis the need of public security acquire a special significance. In this extremely complex reality the protection of the individual, and especially of the family, against all kinds of social pathology should be a major task for the state and its institutions. Undoubtedly, one of them is court guardianship whose aim is to facilitate the process of resocialisation of minors. It is a legal institution focused on the young offenders and their families which offers them support education and supervision.

Keywords: *public safety; moral norms; moral values; judicial guardianship; moral relativism; social readaptation; threats; state entities*

Jednym z kluczowych elementów bezpieczeństwa społecznego w XXI wieku jest zapewnienie indywidualnych potrzeb egzystencjalnych człowieka w wymiarze materialnym i duchowym. Wszechobecna globalizacja sprzyja realizacji aspiracji życiowych młodego pokolenia poprzez tworzenie odpowiednich warunków edukacyjnych, zawodowych i zdrowotnych. Poczucie bezpieczeństwa społecznego kształtowane jest poprzez działania prawne, organizacyjne i wychowawcze podmiotów rządowych, pozarządowych oraz samych obywateli. Głównym zadaniem tych instytucji jest zapewnienie odpowiedniego poziomu życia jednostce,

rodzinie oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego. Oprócz zagrożeń związanych z bezpieczeństwem militarnym państwa coraz częściej pojawiają się nie do końca rozpoznane zagrożenia społeczne. Godzą one w egzystencjalne podstawy istnienia człowieka i są realnym zagrożeniem dla funkcjonowania państwa. Wszechobecna globalizacja i konsumpcyjny tryb życia determinują zachowania młodzieży, dotychczas niespotykane, wśród których dominują: agresja, przemoc, prostytutka, zażywanie substancji psychoaktywnych, przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, cyberprzestępczość, uzależnienia od mediów społecznościowych. Obecnie nikt z nas nie jest w stanie wyobrazić sobie dnia bez możliwości korzystania z Internetu. Jeszcze kilkanaście lat temu pojęcie uzależnienia kojarzone było głównie z uzależnieniem alkoholowym, narkotycznym czy nikotynowym. Termin „uzależnienia” od mediów elektronicznych był czymś obcym. Dziś, przeciętny człowiek „nie istnieje” bez facebook’a, telefonu komórkowego, tabletu czy laptopa. W dobie zachodzących przemian niepokoić mogą pojawiające się ruchy społeczne, propagujące filozofię LGBT oraz uderzające w Kościół rzymskokatolicki, jednostkę i rodzinę. Zagubiliśmy się w naszej samolubności, w dążeniu do realizacji egoistycznych i ambicjonalnych celów. Przyszłość rozwoju cywilizacji leży nie w wybujałej nieprzeciętności jednostki, a w sile więzów międzyludzkich. Skrajny indywidualizm nie prowadzi do budowy społeczeństwa, ponieważ tworzenie więzi międzyludzkich jest formą wyrzeczenia się przyrodzonego egoizmu. Tam, gdzie rozpadają się małe wspólnoty, rozpadają się również i wielkie. I nie jest to zjawisko dotychczas nieznanne, a raczej potwierdzenie tego, o czym często jako społeczeństwo zapominamy. Dlatego też, współczesna kuratela sądowa jest nie tylko elementem mechanizmu kontroli społecznej, odpowiedzialnej za proces readaptacji skazanego, ale przede wszystkim instytucją państwa, dla której dobro jednostki i jej rodziny jest zadaniem nadrzędnym.

EWOLUCYJNY CHARAKTER KURATELI SĄDOWEJ W RESOCJALIZACJI SKAZANYCH

„Resocjalizacja” to swoista odmiana „socjalizacji”, w której następuje przyswajanie różnorodnych wzorów kulturowych i społecznych, z uwzględnieniem dynamiki życia człowieka, poziomem jego rozwoju oraz charakteru otoczenia. W potocznym znaczeniu „resocjalizacja” odnosi się do procesu, w wyniku którego ustępują skutki i przejawy „socjalizacji” społecznie destruktywnej. Są to: antagonistyczno-destruktywne postawy, charakterystyczne dla przedstawicieli środowisk złodziejskich, bandyckich czy chuligańskich, podkultur młodzieżowych i narkomanów. Trzeba jednak pamiętać, że społeczne przystosowanie człowieka, rodzaj i zakres jego uspołecznienia oraz stopień i funkcja społeczna jego samodzielności są nie tylko efektem samego wychowania.

Jedną z podstawowych instytucji realizujących resocjalizację w środowisku otwartym jest kuratela sądowa, uważana za stosunkowo młodą formację. Jej praktyczna działalność sięga bowiem drugiej połowy XIX wieku i wywodzi się z zastosowania angielskiego, niepisanego prawa zwyczajowego. Zawdzięcza swe powstanie nie aktom prawnym, lecz nowatorskim próbom tamtejszego sądownictwa. W tym czasie w Wielkiej Brytanii pojawiły się postępowe procedury sądowe, które określono mianem „probation”, czyli okres próby. Formy prawne instytucji kuratora sądowego datują się dopiero od początku XX wieku. Ukształtowanie się instytucji kuratora w organ pomocniczy sądów nastąpiło również w XX wieku, najwcześniej w krajach anglosaskich¹. W dniu 8 maja 1907 roku projekt ustawy (*Proabation of Offenders Bili*) autorstwa Samuela Visconta został przyjęty. W ten sposób mocą ustawy system „probation” został oficjalnie powołany do funkcjonowania i zwiększył repertuar sankcji sądowych oraz uznał kuratora za reprezentanta władzy państwowej².

Wprowadzenie nadzoru kuratorskiego zwiększyło zakres możliwych środków orzekanych przez sąd i umożliwiło bardziej elastyczne i indywidualne podejście do osób, które popadły w konflikt z prawem. System „probation”, szczególnie na początku wpłynął na postępowanie z nieletnimi. Duże znaczenie odegrały również organizacje społeczne, którym sądy powierzały podsądnych pozostających na próbę w środowisku otwartym. Z biegiem czasu nowe akty bardziej szczegółowo uregulowały status zawodowy kuratora i przyczyniły się do poprawy organizacji instytucjonalnej kurateli sądowej. W Polsce, wraz z powołaniem sądów dla nieletnich, początkowo ustanowiono opiekunów sądowych, których z czasem zastąpili kuratorzy dla nieletnich³. Dekret Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 roku i rozporządzenie wykonawcze ministra sprawiedliwości uporządkowały organizację sądów dla nieletnich oraz instytucję opiekunów sądowych. W oparciu o wspomniane akty prawne utworzono specjalne sądy dla nieletnich w Warszawie, Łodzi i Lublinie. Sądy te rozpatrywały wszystkie sprawy karne nieletnich do 17 roku życia. W miejscach, gdzie nie było takich sądów, sprawy nieletnich rozpoznawane były przez sądy zwykłe, niemające żadnych służb pomocniczych wspierających resocjalizację nieletnich⁴. Opiekunowie sądowi finansowani byli z tzw. funduszu dyspozycyjnego sądu i stanowili prototyp współczesnego kuratora sądowego.

¹ M. Kalinowski, *Resocjalizacja nieletnich w państwach europejskich i pozaeuropejskich*, Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2005, s. 29.

² R. Opora, *Rola sędziów i kuratorów w resocjalizacji nieletnich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006, s. 23.

³ K. Marzec-Holka, *Instytucja społecznych kuratorów sądowych w świetle badań*, Wyd. WSP, Warszawa 1994, s. 27.

⁴ Por. R. Opora, dz. cyt., s. 24–25.

Po raz pierwszy terminy „kurator” i „patronat” wprowadziła komisja kodyfikacyjna w projekcie ustawy o sądach dla nieletnich 7 grudnia 1921 roku, art. 73 i 74, przypisując do kompetencji kuratorom sprawowanie dozoru nad nieletnimi i wykonywanie zaleceń sądu. Od 1927 roku, obok opiekunów sądowych płatnych, mogli być ustanawiani opiekunowie honorowi, niepobierający żadnego wynagrodzenia za swoją pracę. *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 4 marca 1929 roku* wprowadziło opiekunów społecznych, co odciążało płatnych opiekunów sądowych od wykonywanych funkcji⁵. Oficjalnej zmiany tytułu z opiekuna sądowego na kuratora sądowego dla nieletnich dokonano mocą *Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w 1929 roku*. Kolejne rozporządzenie ministra sprawiedliwości zniosło od 1939 roku kuratorów płatnych i aż do 1959 roku, kiedy ponownie powołano kuratorów sądowych, nadzory nad nieletnimi sprawowane były wyłącznie przez kuratorów społecznych. Podejmowane czynności związane z zawieszeniem wykonywania kary pozbawienia wolności, z jednoczesnym nałożeniem obowiązków i rygorów ekonomicznych, w konsekwencji przyczyniły się do usprawnienia procesu resocjalizacji skazanych w środowisku otwartym.

Wprowadzenie *Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 marca 1965 roku* w sprawie dozoru ochronnego nad osobami, którym wykonanie kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszono oraz w sprawie nadzoru nad osobami warunkowo zwolnionymi dało początek instytucji kuratora zawodowego dla dorosłych. Dodatkowo kuratorzy zawodowi mieli obowiązek organizowania i kontrolowania pracy kuratorów społecznych, udzielania im pomocy i wskazówek oraz współpracy z właściwymi organami władzy, administracji państwowej i organizacjami społecznymi. Dynamiczny rozwój instytucji kurateli sądowej w Polsce jest związany z przyjęciem ustawy z dnia 20 czerwca 1985 roku o ustroju sądów powszechnych⁶, która w sposób niepodważalny zwiększyła rolę kuratora sądowego w sądownictwie powszechnym. Jej wprowadzenie przyczyniło się do podziału kuratorów sądowych na dwa piony. W pierwszym skupieni zostali kuratorzy dla dorosłych, w drugim kuratorzy rodzinni. Zwieńczeniem kształtowania się tej tożsamości i odrębności zawodowej było przyjęcie w dniu 27 lipca 2001 roku ustawy o kuratorach sądowych⁷. Usankcjonowanie prawne instytucji kurateli sądowej, to efekt długotrwałych prac przedstawicieli środowiska kuratorskiego, ludzi polityki, nauki, ministerstwa sprawiedliwości i sędziów. Interdyscyplinarna współpraca zaowocowała przyjęciem określonej koncepcji służby kuratorskiej, organizacji samorządu kuratorskiego oraz wypracowaniem aspektów metodycznych stanowiących podstawę oddziaływań naprawczych.

⁵ Tamże, s. 25.

⁶ Ustawa z dnia 20 czerwca 1986 roku o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 31, poz. 137).

⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku o kurateli sądowej (Dz. U. 2001 nr 98 poz. 1071).

Ostatnia nowelizacja ustawy o kuratorach sądowych, dotycząca określenia zasad utworzenia sekretariatów kuratorskich przy sądach, budzi wiele zastrzeżeń legislacyjnych. Prezydent RP, korzystając z przysługujących mu uprawnień, skierował ją do Trybunału Konstytucyjnego w ramach kontroli prewencyjnej. W uzasadnieniu wniosku wskazano na nieprawidłowość przebiegu procedury ustawodawczej w zakresie trybu rozpatrzenia przez sejm poprawek senackich. Propozycja senatu ograniczałaby liczbę sekretariatów kuratorskich. Ich powstanie zależne byłoby od liczby kuratorów (co najmniej 10 osób). Senatorowie domagali się zmiany zapisu uchwalonego przez sejm, ponieważ, jak zauważyli, dziesięcioosobowych zespołów jest 65 proc. z ponad 500, i w tym wypadku nie ma uzasadnienia dla tworzenia oddzielnych sekretariatów, a wystarczy powierzenie zadania wyznaczonemu pracownikowi właściwego wydziału sądu. Miejmy nadzieję, że wypracowane rozwiązania odciążą kuratorów sądowych od nadmiernych obowiązków, których nadrzędnym zadaniem jest resocjalizacja skazanych, a nie uprawianie administracyjnej biurokracji.

WSPÓŁPRACA KURATELI SĄDOWEJ Z PODMIOTAMI PUBLICZNYMI W ASPEKCIE BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO

Resocjalizacja skazanych przy współdziałaniu społeczeństwa wolnościowego jest realizowana wielowymiarowo. Podmiotowość procesu jest oparta na współpracy kuratorów rodzinnych i karnych z instytucjami rządowymi oraz organizacjami samorządowymi. Ich dobór zależy od poziomu demoralizacji skazanego (według diagnozy resocjalizacyjnej), indywidualnych potrzeb w zakresie usprawniania relacji interpersonalnych, rodzinnych, poszukiwania pracy czy pomocy specjalistycznej i terapeutycznej w leczeniu różnego rodzaju uzależnień. Społeczństwo lokalne, w którym żyje skazany oczekuje od przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, w tym od kuratora jako reprezentanta tego środowiska, działań gwarantujących wysoki poziom bezpieczeństwa społecznego i skuteczności podejmowanych decyzji. Szczególnie odnosi się to do tych skazanych, którzy mają na swoim koncie przestępstwa najcięższe gatunkowo. Monitorowanie skazanego i jego środowiska należy do obowiązków kurateli sądowej działającej w ramach określonego przepisami prawa. *Ustawa o kuratorach sądowych z dnia 27 lipca 2001 roku* nie precyzuje współpracy międzyinstytucjonalnej. Odbierana jest raczej jako element gwarantujący przywileje danej grupy zawodowej. Pomijanie niezwykle istotnych uregulowań w zakresie kompetencji stwarza poczucie dyskomfortu pracy dla kuratorów sądowych, jak i przedstawicieli podmiotów uczestniczących w procesie readaptacji skazanego. W tej sytuacji dochodzi do przypisywania kuratorowi zadań nieumocowanych prawnie. Wykonywanie czynności w taki sposób w efekcie może doprowadzić do popełnienia przez niego przestępstwa lub wszczęcia postępowania dyscyplinarnego.

Istota pracy kuratora sądowego wynika z art. 1 cytowanej ustawy i odnosi się do zadań o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym. A zatem realizacja zadań ustawowych przez kuratorów ma charakter jednokierunkowej wymiany informacji w celach diagnostycznych. Tylko wtedy, kiedy nastąpiło właściwe rozpoznanie środowiska skazanego, możliwe jest zaangażowanie instytucji udzielających wyspecjalizowanej pomocy. O ile w przypadku osób fizycznych mamy do czynienia z pozyskiwaniem informacji w ramach obowiązku społecznego, o tyle w przypadku przedstawicieli instytucji państwowych, odpowiedzialnych za wykonywanie kary ograniczenia wolności, są to działania obligatoryjne.

W odniesieniu do ustawy o wychowaniu w trzeźwości kuratorzy sądowi współpracują na poziomie lokalnym z miejskimi i gminnymi komisjami ds. rozwiązywania problemów alkoholowych. Jej skład tworzy zespół ludzi, których zadaniem jest prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych, integracji osób społecznie uzależnionych oraz udzielanie pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej. Dotyczy to tych skazanych, którzy zostali zobowiązani przez sąd do podjęcia obowiązkowego leczenia odwykowego w ramach orzeczonego środka probacyjnego. Kuratorzy rodzinni, prowadzący nadzory nad nieletnimi, składają sprawozdania z przebiegu nadzoru i wnioskuje o zmianę sposobu leczenia lub ustanie obowiązku. W obu przypadkach nie ma możliwości stosowania przymusu wobec osoby zobowiązanej do podjęcia leczenia odwykowego, przewożenia do placówek czy prowadzenia terapii przez kuratorów sądowych. O konieczności poddania nadzorowanego/dozorowanego leczeniu odwykowemu postanawia sąd. Jeżeli zobowiązany dobrowolnie nie stawi się do placówki lecznictwa odwykowego, sąd nakazuje policji jego doprowadzenie. Niezależnie od rodzaju placówki, dzielnicowy jest dla każdego kuratora sądowego źródłem informacji.

Kolejnymi podmiotami zapewniającymi bezpieczeństwo społeczne i realizującymi działalność postpenitencjarną są: Miejskie i Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej. W ich kompetencji leży pomoc socjalna zaadresowana do skazanych opuszczających instytucje izolacyjne. Zakres tej pomocy obejmuje różnego typu programy, których celem jest powtórne przystosowanie skazanego do życia w społeczeństwie wolnościowym. Głównie dotyczy to osób skazanych na długoletnie wyroki pozbawienia wolności lub tych, którzy karę pozbawienia wolności odbyli kilkakrotnie (wielokrotni recydywiści) i utracili więzy rodzinne. Formy pomocy postpenitencjarnej określa ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej⁸ i *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 września 2015 roku*

⁸ Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. 201. 7. 1769 t.j. Dz. U. 2017. 38).

w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej⁹. Kurator sądowy, w porozumieniu z administracją zakładu karnego lub aresztu śledczego, za zgodą i przy współudziale skazanego, zgodnie z art. 164§1 k.k.w. opracowuje program działań w zakresie niezbędnej dla niego pomocy oraz określa wysokość środków potrzebnych na jego realizację.

W przypadku współpracy kuratora z policją odbywa się to najczęściej dwukierunkowo. W zależności od zamieszkania skazanego, kurator kontaktuje się z dzielnicowym lub służbą dyżurną. Pozyskiwane informacje mają charakter standardowy i dotyczą przede wszystkim notowań dozorowanego, popełnianych czynów przestępczych czy też obowiązków realizowanych w okresie próby. Procedura współpracy służby kuratorskiej z przedstawicielami policji dotyczy tych orzeczeń sądu, gdzie sprawcy dokonali czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub groźby bezprawnej. Poszczególne punkty procedury określają konieczność wzajemnego przekazywania informacji o powierzeniu nadzoru/dozoru konkretnemu kuratorowi sądowemu. Informacja jest następnie przekazywana dzielnicowemu, w którego referacie skazany zamieszkuje¹⁰. Rozpoznanie osobowe jest jednym z ważniejszych elementów współpracy kuratora z policją. Dzielnicowi na bieżąco zdobywają informacje o osobach zamieszkałych na podległym mu terenie, które ze względu na swoją przeszłość i aktualny tryb życia stwarzają zagrożenie dla porządku publicznego. W odniesieniu do nieletnich nie inicjują działań, których celem jest umieszczenie go w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Zawiadomienie sądów rodzinnych zazwyczaj następuje w sytuacji działań interwencyjnych policji, nie zaś rutynowej pracy dzielnicowego. Inną formą współpracy kuratorów z policją jest przymusowe odebranie dziecka rodzicom pozbawionym władzy rodzicielskiej oraz umieszczenie go w rodzinie zastępczej, placówce opiekuńczo-wychowawczej, podczas której kurator zawodowy pionu rodzinnego organizuje czynności wynikające z art. 598 k.p.c. W świetle tego przepisu tylko on jest organem mogącym wyegzekwować odebranie osoby małoletniej.

Współpraca kuratorów sądowych z podmiotami wspomagającymi proces resocjalizacji jest sprzężona i prowadzona wielotorowo. Wśród instytucji udzielających pomocy społecznej o zasięgu ponadgminnym jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie. Organ zajmujący się rodzinami dysfunkcyjnymi, patologicznymi, pozbawionymi władzy rodzicielskiej oraz osobami starszymi, chorymi i niepełnosprawnymi. Do jego zadań należy również zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej. Działalność tej instytucji opiera się przede wszystkim na prowadzeniu poradnictwa oraz pomocy psychologicznej w odniesieniu do sprawców przemocy rodzinnej, ale i tych skazanych, których relacje rodzinne zostały zerwane na sku-

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 września 2015 roku w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (Dz. U. 2015. 1544).

¹⁰ Procedury współpracy służby kuratorskiej z funkcjonariuszami policji z dnia 29 listopada 2010 roku.

tek odbywania długoterminowych kar pozbawienia wolności. Inną formą działalności jest pomoc w integracji ze środowiskiem osób mających trudności w przystosowaniu się do życia młodzieży opuszczającej schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze, w tym wydawanie skierowań do tych instytucji.

Współpraca kuratorów sądowych na poziomie instytucjonalnym odbywała się kiedyś w oparciu o konsultacje ze specjalistycznymi instytucjami, działającymi na zlecenie sądów rodzinnych i prokuratury. Do 31 grudnia 2015 roku taką funkcję pełniły Rodzinne Ośrodki Diagnostyczno-Konsultacyjne, których zadania obejmowały diagnozę psychologiczną, pedagogiczną i lekarską, w tym wydawanie opinii. Ponadto, na zlecenie sądów prowadziły mediacje w sprawach rodzinnych i nieletnich. Ich kluczowym zadaniem było prowadzenie poradnictwa specjalistycznego dla nieletnich i rodzin zagrożonych demoralizacją oraz współdziałanie z placówkami wykonującymi orzeczenia sądu. Zatrudniani specjaliści wydający opinię na potrzeby RODK nie byli zaprzysiężonymi biegłymi, co niejednokrotnie było zarzutem ze strony Biura Spraw Konsultacyjnych Prokuratora Generalnego czy Rzecznika Praw Obywatelskich. Krytykowani byli za niekompetencje, stronniczość, pseudonaukowość i przestarzałość metod diagnostycznych (przykłady: „test Luschera i Kocha”). Zatrudniani psycholodzy nie posiadali uprawnień do wydawania opinii, gdyż nie należeli do samorządu zawodowego psychologów. Niemożność weryfikacji ich kompetencji wynikała z braku listy psychologów (art. 8, ust. 1 ustawy¹¹). Opinie wydawane przez te osoby były po prostu nieważne.

W tej sytuacji z dniem 1 stycznia 2016 roku RODK stały się opiniodawczymi zespołami sądowych specjalistów¹². Zmieniono ich umiejscowienie, włączając w struktury sądów okręgowych, na wzór kuratorów sądowych, a nie – jak dotąd – do organów pomocniczych. Podobnie jak to miało miejsce z RODK, obecnie zespoły na zlecenie sądu lub prokuratury przygotowują opinie w sprawach rodzinnych, opiekuńczych i nieletnich. Prowadzą mediacje, wywiady środowiskowe w sprawach nieletnich oraz poradnictwo specjalistyczne dla małoletnich, nieletnich i ich rodzin. Specjaliści są zobowiązani do wykonywania czynności z najwyższą starannością, bezstronnie i terminowo, dochowując tajemnicy. W skład zespołów wchodzi: psycholodzy, pedagodzy, pediatrzy, lekarze rodzinni, lekarze chorób wewnętrznych i psychiatrzy.

¹¹ Ustawa o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów (Dz. U. z 2001 r. nr 73, poz. 763, z późn. zm.).

¹² Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (Dz. U. z 2018 r. poz. 708).

ZAKOŃCZENIE

Spośród wymienionych podmiotów najistotniejszą rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa społecznego odgrywa jednak państwo. Ma ono możliwość mobilizowania różnych sił, zasobów, poprzez prawo i przymus. To państwo formułuje cele i wartości, określając zasady polityki społecznej. Działania pozarządowych podmiotów ukierunkowane są przede wszystkim na pomoc jednostkom i grupom socjalnie najsłabszym. W tym też kontekście funkcjonuje sprzężona współpraca instytucjonalna na rzecz readaptacji osób skazanych. Są to instytucje, organizacje pozarządowe, ruchy społeczne zajmujące się zaspokajaniem określonych potrzeb społecznych jednostek wykończonych i zdemoralizowanych. Wśród tych instytucji są również siły społeczne decydujące o przyznawaniu środków finansowych potrzebującym, którzy stanowią i stosują prawo, wychowują, uczą i radzą. Ich wkład jest szczególnie doceniany w tych dziedzinach życia społecznego, w których podmiotem działania jest żywy organizm państwa – jego obywatele. Do nich możemy zaliczyć: wychowawców, nauczycieli, kuratorów sądowych, funkcjonariuszy policji, w tym specjalistów różnych dziedzin, a także pracowników społecznych. Nie zawsze docenianym i mało wykorzystywanym potencjałem społecznym są wolontariusze realizujący zadania społeczne wśród najbardziej zaniedbanych i marginalizowanych grup społecznych. W obliczu pojawiających się coraz to innych patologii społecznych, państwo powinno być wsparte potencjałem instytucjonalnym i obywatelskim. Dlatego też niezbędne jest dostrzeganie problemów w procesie resocjalizacji skazanych oraz podejmowanie działań mających na celu poprawę warunków egzystencjalnych tych osób i ich bezpieczeństwa społecznego. Tylko wielowymiarowa współpraca podmiotów państwa, przy współdziałaniu społeczeństwa wolnościowego, daje szansę na skuteczne i efektywne zakończenie readaptacji skazanych.

Bibliografia

Kalinowski M., *Resocjalizacja nieletnich w państwach europejskich i pozaeuropejskich*. Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2005.

Marzec-Holka K., *Instytucja społecznych kuratorów sądowych w świetle badań*, Wyd. WSP, Warszawa 1994.

Opora R., *Rola sędziów i kuratorów w resocjalizacji nieletnich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006.

Procedury współpracy służby kuratorskiej z funkcjonariuszami policji z dnia 29 listopada 2010 roku.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 września 2015 roku w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (Dz. U. 2015. 1544).

Ustawa o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów (Dz. U. z 2001 r. Nr 73, poz. 763, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. 201. 7. 1769 t.j. Dz. U. 2017. 38).

Ustawa z dnia 20 czerwca 1986 roku o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 31, poz. 137).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku o kurateli sądowej (Dz. U. 2001 nr 98 poz. 1071).

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów (Dz. U. z 2018 r. poz. 708).